

ՈՒԽՏԱԳՆԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐ

ԾՈՎՔ ԿԱՄ ՄՈՐՄՈՔԻ ՑԻՉԵՐ ԼԻԾԻՆ
ՅԱՏԱԿԵՆ

(Պատմական Հայաստան
Ուստագնացութեան յուշերէս)

Մ. Մարզպանցի

Ըատ, շատ բան կայ տեսնելու, դիտելու, շրջելու, բար առ բար, բուփ առ բուփ, զիդ առ զիդ հանդիպելով հաղորդակցուելու մեր անցաւորներու հոգիներուն հետ: Առնուազն երկու շարաք է պէտք միայն այս շրջանը մակերեսօրէն ուսումնասիրելու համար, բանի որ պատմութիւնը արձանագրած է շուրջ 350 հայ զիտերու եւ աւաններու անունները: Երեւ կ'ուզես բան մը հասկնալ այս ուխտագնացուենէն եւ նուազագոյն շափով կշտանալ, նուու մարդոյի մը պէս կեղուելէ ետքը արնագոյն պտուղը, պէտք է հաճրերութեամբ հանես հատիկները իրենց բափանցիկ տոպարակիկներուն մէջէն եւ զգոյշ ըլլաս որ ոչ մէկ հատիկ վրիպի աշքրէ: Այդ արդէն հնարաւոր չէ իրագործել տրուած ժամանակի մէջ: Արեւմտեան Հայաստան մէկ անզամ ուխտի զացողը եօրը անզամ պէտք է կրկնէ զայն:

Երեւոյեան պէտք է հասնինք Ծովք լիճը, որուն բրացուած անոնն է Կեօլմիր (Կեօլ լիճ, կեօլմիր՝ ծովակ):

Ժամը հինգի մօտ արդէն աշքրեր բաց ու խուփ կ'ընէ Ծովք նահանգի գեղեցկուիի լճակը, որ մերք կը պահութիս բրակներու ետին, մէյ մըն ալ յանկարծ կը ցուցադրէ իր կապտաւոն հայելին: Մինչ մեր ուղեւորներէն ոմանք կ'արտայայտեն իրենց հիացմունքը երկինքէն փրցուած այդ ջրային պատաժիկին մասին, ես կ'իյնամ մօտիկ անցեալի ողբերգական դէպքերու յորձանուտին մէջ:

Շարժական միջրոֆոնը Աւոյէն կ'անցնի Դոկտ. Կարպիս Տէր Եղիայեանին, որոնք կու տան հիմնական տեղեկութիւններ: Երկուքն ալ լաւ պատմողներ են, Աւօն՝ միշտ երգիծանքի վրձնահարուածներով, իսկ Կարպիսը՝ հայերէնի իր ճոխ բառապաշարի երփներանգութեամբ:

Չեմ զիտեր ինչու, միջրոֆոնը կը փոխանցեն նաև ինձի եւ կ'առաջարկեն տալ յաւելեալ լուսարանութիւններ ու տեղեկութիւններ: Կ'առարկեմ պատճառարաներով թէ բանիքներս

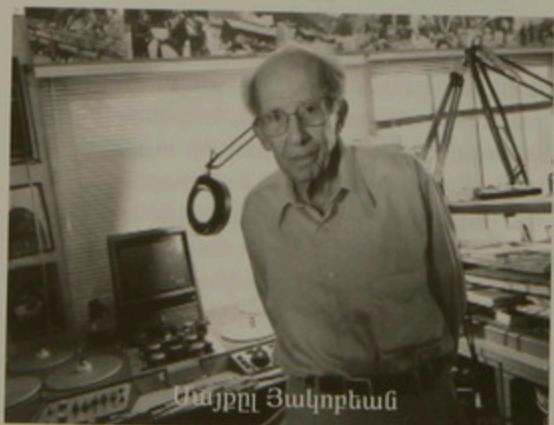
տխուր բաներ են եւ չ'արժեր տրամադրութիւնները բանդել: Կը պնդեն:

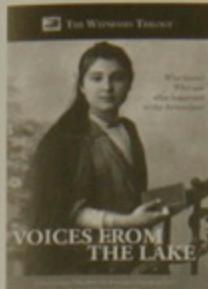
- Լաւ, մեղքը ձեր վիզը, - կ'ըսեմ ու կը բանամ պատմութեան գիրը:

Այս խաղաղ, մեզի համար այնքան հարազատ արագիլներով, կոռոնկներով ու ծայերով յագեցած լճակին մի՛ նայիր միայն որպէս բնուրեան սոսկ գեղեցկութիւն ու հրաշալիք, որը կարելի է նաև ժամերով նատիլ, խոկալ, զրել ու բանաստեղծել: Կարելի է յաճախսակի արտասանել Պետրոս Դուրեանի «Լճակ»ը, իշնել անոր խորքերը ու զտնել ոչ միայն հրդեհ, այլ մատեան ողբերգութեան, որ կայ յիշատակ ու մոխիր, որը կան ընդամենը երկու սերունդ մեզմէ, առաջ ապրած անմեղ հարազատներու ուկերք....:

Սա այն լիճն էր, որ տարին բանի մը անզամ Խարքերուն ու շրջանի շենքեն կու զային հայեր, ասորիներ, օսար առաքելութիւններու ներկայացուցիչներ եւ կը կատարեին տօնախմբութիւններ: Ահաւասիկ հոն են անոնք՝ ծովակի ափին, ամերիկեան եւ այլ հիւպատսական առաքելութիւններու պաշտօնեանները իրենց թենիսի ու կոլֆի տարազներով, հոն են լյուտիներն ու անոնց ընկերացող հայ կանայք, հոն են նաև բոլենի ու վարժարաններու դասախունները իրենց արեւմտաերպական տարազներով, հոն են բոլորը, որպէսզի վայելեն Աստուծոյ հրաշալիք այս տեսարանին առոք հրճուանը, համտեսեն տնական տոհմիկ լիցքերն ու խաղողի բուփով պատրաստուած փարբուկները (տօլմա եւ սարմա): Ի՞նչ իմանային այդ հարիւրատորներէն շատեր, որ 1915-ի Ապրիլ-Մայիս-Յունիս ամիսներուն այդ նոյն վայրերը պիտի դառն անյին իրենց ու իրենց ազգակիցներուն՝ թիւվ 10.000 հայերու գերեզմանոցը:

- Արիւնով ներկուեցան Եփրատն ու

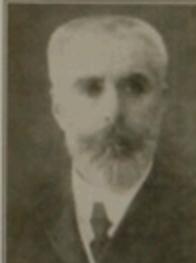

ծովակը,- կը վկայէ ամերիկան փաստավաւերագրական ժապատէններու յայտնի արտադրիչ Մայքրլ Յակոբեան ու կը շարունակէ,- հայրս թիշկէ եր ու ծիռվ կը շրջազայեր, իսկ մենք փոքր ենք եւ մեզի համար գերազոյն հաճոյր մըն էր ըլլալ ծովակի ափին, որուն յատակը օր մը թափունցան իմ ազգիս անմեղ մարդոց ողջ կամ սպասնուած մարմինները...:

Տարիներ եռք այդ ողբերգական դէպքերէն, Մայքրլ Յակոբեան աշխարհի խացած ականջներուն փորձեց հասցնել այն ճիշերը, որոնք կու զային Եփրատի ու ծովակի յատակէն: Գտք ու դիտեցէր «Զայներ Լճակէն» (Voices From The Lake) փաստավաւերագրական ֆիլմերը, որոնք ձեզի պիտի յուշեն թէ ինչո՞ւ համար 5 օգոստոս 2011-ին, այս տողերու հեղինակը չկրցաւ ուսել լճակին ընտիր «ճերմակ ծովը» ու զիշերուան մուրին մէջ զնաց լճափ՝ իր մորմորի ճիշը լուռ ու մունջ միախառնելու յատակէն եկած ծայներուն:

TESTIMONY

"It is unlawful to designate the Armenian assets as "abandoned goods" for the Armenians, the proprietors, did not abandon their properties voluntarily; they were forcibly, compulsorily removed from their domiciles and exiled. Now the government through its efforts is selling their goods ... Nobody can sell my property if I am unwilling to sell it. Article 21 of the Constitution forbids it. If we are a constitutional regime functioning in accordance with constitutional law we can't do this. This is atrocious. Grab my arm, eject me from my village, then sell my goods and properties, such a thing can never be permissible. Neither the conscience of the Ottomans nor the law can allow it."

"Let's face it, we Turks savagely killed off the Armenians."

Ahmed Riza, Young Turk politician and President of the first Ottoman parliament

ԱՐԾԱԼՈՅՍԻՆ

Եղիկարդ

Արշալոյսին,
Երկինքին մէջ կը մարէին
Աստղերն ամէն,
Ծոցն ամաբերուն,
Դազաղներու առջև անտես,
Կը վառէին լոյսեր կապոյս:

Երկրի վըրայ,
Կը տրժգուներ մոմ մը վրտիս,
Քաղաքն անդին,
Կ'արքըննար իր խրոռվըներէն,
Աչըներուն՝ երազ կարմիր:

Արշալոյս էր,
Բայց աշխարհը, վայրկեաններու
Դանակներով,
Իր երազները կը մորթէր:

Անդին, մարդեր գազանօրէն,
Ժամանակի հայելիէն
Կը դիտէին,
Ոճիրները գալիքներուն:

